

НЯКОИ РАЗСЪЖДЕНИЯ ПО ПРОБЛЕМИТЕ НА БЪЛГАРСКАТА АРХИТЕКТУРА

В периода 2010-2020 година

Арх. Хубена Салджиева

Защо е избрано точно това десетилетие, защо не разширим периода назад до 1990 година? Може би защото основополагащи изводи за общото състояние на устройственото и инвестиционното планиране вече са направени. Но последното десетилетие е предхождано от приемането на Р България в Европейския съюз с всички последващи от това промени. Не само започна усилено движение на хора и стоки към и от страните членки на Съюза, но бяха наложени (и процеса продължава) изменения в законодателството. В националното пространство нахлуха художествени образи и естетически критерии за оценка, повече като подражание на чужди образи, отколкото изграждане на архитектурни обекти, в основата на които са поставени народностните характеристики, потребности, бит и култура.

В стремлението и поклонението на идола „глобализъм“, българските творци все повече използват материали, с които, в крайна сметка добиват художествено въздействие и образи с „универсален“ вид и характер. Намираме, че причина за това е именно движение на стоки от вън към родния пазар, които допринасят до уеднаквяване не само на строителни стандарти, но и дават възможност за използване на единни технологии и в крайна сметка - и еднакво художествено въздействие на обектите; от друга страна ние не създаваме собствени материали и технологии. Така, не само големите български градове, но и малки населени места получиха своите „стъклени“ фасади, „развихрени“ обеми с еднообразни декоративни елементи, но с претенции за скулптурно въздействие.

В едно изказване по време на изработване на ОУПО Пловдив, Главният архитект по това време заяви, че иска Пловдив да има своето „Сити“. Това е също един проблем на българската архитектура, когато заедно със стоките се внася и стремежа за „високопарно“ устройване на градовете в разрез с мащабите на страната и на самите населени места, в разрез с икономическите характеристики и с икономическата значимост на мястото. Друг проблем на архитектурата е вкусът, който се налага (в архитектурните образи и в устройственото планиране) от представителите на Изпълнителната власт. Те също искат управляваните от тях територии да приличат на някои други - известни места, които са посетили, като искането не е в следствие анализи, изводи и вземане на решения, а отново в превес на решенията е желанието да приличаме на някои друг и да облечем риза, която не е по нашия размер.

Могат да се изведат няколко основни външни и вътрешни проблема на родната архитектура:

- от законодателен характер;
- от отношение на държавата към устройственото планиране;
- от привнасяне на европейски практики без отчитане на национални особености и традиции;
- от нарушаване равнопоставеността на различните видове собственост;
- от нарушаване равновесие между обществените и личните интереси;
- от пренастищането на пазара с проектантски кадри;
- от липсата на изработени наредби за доразвитие и прилагане на ПУП в посока естетизация и благоустрояване на жизнената среда.

Отрицателно въздействие върху състоянието на съвременната българска архитектура оказват :

- нежеланието на властта да създава работещи връзки с архитектурните структури;

- наличието на две архитектурни структури, създадени по силата на различни закони, като новата, вместо да се занимава с преките си задачи , решава неприсъщи задачи - тези на по-старата структура ,

- мястото на Главния архитект в структурата на общинската администрация и произхождащите от това негови отговорности и права;

- разбирането и възможностите на Главния архитект да познава , прилага и развива инструментите на градското планиране за управление на краткосрочни и дългосрочни устройствени задачи;

- кметовете налагат идеи като „Мега Перелик”, „Мега Банско” и др., основани единствено на амбиции, но не и на цялостни проучвания за възможностите на ресурсите;

- липса на ефективен контрол върху съгласувателите , заради което времето за проектиране е в пъти по-кратко, в сравнение с времето за съгласуване на проект. (Например, на община „ N” отне шест години съгласуването в Агенция по горите на предварителен проект на ПУП на летовище „NN”);

- обезсмисляне на професионалните обществени обсъждания, защото от тях не произтича очакваната промяна;

- обемите и художественият образ най-често са резултат от строителни разчети;

- не се развива архитектурната критика;

- липса на установени долни прагове за проектно време и цени;

- превес на инженеринга над архитектурните конкурси.

В основата на голяма част от проблемите на съвременната българска архитектура стои дългия период, в който липсваше осъзната необходимост от устройствено планиране на националната територия. След приемане на България в Европейския съюз се въведоха региони за планиране, които повтарят европейското законодателство за планиране, но не осигуряват равнопоставеност на икономическото и териториалното им развитие . Освен в столицата и с някои изключения - шестте големи града и още няколко по-малки, всъщност на други места тласък в икономическото развитие не се получи. В някои части на България нарушеното равновесие граничи със заплаха за националната сигурност, защото няма по-страшно от обезлюдяване на приграничните райони чрез лишаване от поминък и осигурен жизнен стандарт. В следствие липсата на места за труд и осигурени социални, и инфраструктурни услуги се задълбочи процеса на разрушаване на основаната на близки разстояния „мрежовата” структура на националното териториалното пространство за сметка на „точковата” епизодична обвързаност на големи разстояния. Разпределянето на направленията на икономическото развитие по региони, ако не случайно, най-често е в следствие лобиране. Като ярък пример за това е развитието на добива на злато със сериозно нарушаване на екологичното равновесие и лишаване на населението в засегнатите територии от друг вид поминък.

Друг проблем на устройственото планиране е , че след като държавата години наред не се интересуваше от него, унищожи проектантски структури с обучен персонал и методика за работа, възприе търговския принцип на обществените поръчки и значителни обществени средства бяха изхарчени за създаване на общи устройствени планове. Наблюденията върху резултатите от

планирането показват, че ако те имат някакъв принос, то той се състои най-вече в това, че изпълнителната власт разбира какво е карта и може на „цветната картинка“ да види събрана на едно място управляваната територия.

Освен в плановете ИПГВР, на друго място ЗРР и ЗУТ не се срещат. От ЗУТ бяха отнети и оформени като отделни закони ЗРР, ЗКИР. Докато тези три закона не се обединят в един общ, както разбира се в него влезе и ЗКАИИП, ще продължават противоречията и недостатъците при упражняване на всеки един от тях по отделно, включително и разминаването в разбирането на едни и същи понятия, използвани в различните закони.

Но да се върнем към Общите устройствени плановете. Основните проблеми могат да бъдат обобщени до следното:

- почти унищожени традиции в устройственото планиране и звената за планиране в национален план;
- кампанийност на процеса на възлагане от страна на държавата;
- процеса на събиране на изходна база данни;
- подход към планирането;
- липса на предхождащи планирането „пилотни проекти“, с които да се тества как „работи“ територията и отделни системи от нея;
- липса на ежегодни наблюдения и анализ за изпълнението на плана;
- освен количествени показатели, липсват качествени показатели за оценка на устройствените плановете;
- състояние на административния капацитет;
- отношението на изпълнителната власт към устройственото планиране;
- липса на програми - плановете за действия, които да произхождат от устройственото планиране;
- постоянни промени в ЗУТ в посока облекчаване, палеативни устройствени действия в полза на индивидуални поръчки за сметка на обществения интерес.

Не можем да оставим на страна (а то не е маловажно) проектантските екипи, които (с малки изключения) изработиха тези плановете и продължават да ги изработват. В повечето случаи им липсваше опит в устройственото планиране, а наличието на такъв се свеждаше до доказателства за изработване на ПУП - дори в някои търгове се стигаше до ПУП на три квартала??? Много ОУП се изработиха от фирми с предмет специализирана дейност - геодезически услуги, на други ОУП р-л проект бяха „урбанисти“ !!!, а на места имаше изискване към ръководителя на проекта да е „... архитект или еквивалентно“, като че ли може да има еквивалент на професията архитект. Така, като краен резултат, в доста съвременни ОУП личи липсата на осъзнато приложен логически алгоритъм при планирането и на последователен методически подход. Понякога изходната информация в голямата си част няма пряко отношение към териториалното планиране или от нея не са направени анализи за вземане на решения за планирането на територията. Планирането не развива темата за пространственото и естетическо въздействие на територията, пренебрегва възможността за изграждане на запомнящ се собствен образ чрез средствата на устройственото планиране. Не може да се отрече, че една от причините за подмяната на архитекта при решаване на устройствени задачи е заниженото внимание в обучението на архитектите към устройственото планиране за сметка на създадената нова специалност „урбанист“.

Съществен недостатък на приетите вече ОУП най-често е липсата на програма за изпълнението им (рамкова и подробна годишна), която да даде

перспективите за планиране на необходимите обществени средства в областта на социалната, техническата инфраструктура, изграждане на обектите за отдих, подобряване и изграждане на местата за живеене, труд и отдих. Дори когато има действащи и приети общински планове за развитие, те не винаги са предмет на анализ и не винаги са включени като елементи от планирането на общите устройствени планове. И отново се връщаме към изпълнителната власт. В условия на изготвени Общи устройствени планове и Общински планове за развитие, нито една мандатна програма на кмет не ползва тези два документа, от което в действителност, общите устройствени планове се превръщат в една „картинка”, закачена на стената зад бюрото на кмета или на главния архитект.

Нито един ОУПО (или много рядко) не разглежда връзките на регионално ниво в аспекта на произхождащите от тях между общински проекти за развитие на територии с общи проблеми, разделени от административни граници но със силни природно пространствени и икономически връзки , с което се ощетяват възможностите за допълняемост в развитието на системите и подсистемите им .

Друг проблем в устройственото планиране е нескончаемостта на изменение на устройствени планове от различна йерархия , с което територията постоянно се дестабилизира. От една страна се дава възможност за доразвитие на плана, а от друга страна се нарушава баланса на обществения интерес.

Следващ проблем - също причина за лошото устройствено планиране е постоянната продажба на общински и държавни терени, с което се изключва възможността за сигурно обезпечаване на населените места с необходимата социална и техническа инфраструктура.

Що се отнася до Подробните устройствени планове, то техните проблеми повтарят проблемите от по-високо териториално ниво, като ги развиват с още по-голяма наситеност. Изменението на ПУП в обхвата на един УПИ е постоянна практика. Отпадането на ограничителен времеви хоризонт за прилагане на плана е в основата на този порок. Беше поставена за професионално обсъждане темата за „презастрояването” на населените места. Това определение , което, както „узаконяването” , макар и добили гражданственост се използват неправилно. Не можем да отговорим, какво означава „презастрояване” , ако не отговорим първо на въпроса, до колко една територия може да поеме натоварване. Добър „лош” пример за това е начинът, и подходът, по който се извърши „реконструкция” на градските центрове с подмяна на характерен градски мащаб с постигнат вътрешен баланс и естетическа хармоничност за сметка на допустими по Наредбата устройствени показатели, но уви - сами за себе си и за сметка на други територии и системи. Когато казваме „презастрояване” , имаме предвид, че се чувстваме в неудобство, чувстваме липса на добра здравословна жизнена среда, че в нея е нарушено равновесието на отделните системи и подсистеми. Така, в големите градове се появиха „затворените жилищни структури” , проектирани за брой обитатели колкото са жителите на голямо българско село - „затвори” за сравнително обезпечени финансово млади специалисти. Устройствовите показатели са спазени, но комфортът на живеенето е компрометиран от пренаселеността на местото. И отново причината е в „пробивите,, в законовите и подзаконови разпоредби, с които се оправдава едностранното развитие на една територия за сметка на удобствата на обитателите ѝ. За решаване на задачи като : озеленяване, паркиране, места за ежедневен и седмичен спорт и отдих се разчита най-вече на съществуващи обекти и територии от т.н. „квартали с комплексно жилищно строителство”. Това е нарушаване на баланса и нарушаване интересите

и удобствата на едни жители за сметка най-вече на частни икономически интереси; това е „презастрояване”. Не само предприемаческият натиск е причина за нарушаване на устройственото равновесие. Сериозен проблем е възможността на администрацията да разбират и прилагат законосъобразно устройствените правила. Ако в един квартал например, всички УПИ поотделно постигнат например 80% плътност, Кинт 3,5, как техническата и социалната инфраструктура ще отговорят на предполагаемите и очаквани брой обитатели с техните потребности на обслужване. В колко плана е посочен жизненият стандарт, послужил за основа при определяне брой жители. Дали все още се изчислява критичната маса натоварване на брой жители/хектар. Проблемът не е в устройствените показатели, а във възможността за едновременност на действието им.

Съвременното устройствено планиране трябва да отговори на всички тези въпроси преди да се премине към следващата масова вълна на поръчки на общи устройствени планове. Всичко останало, случващо се с родната архитектура е в резултат на планираното в тях.

Архитектурата е втората природа, но създадена от човека. Равновесието между двете „природи” зависи не само от професионалните ни познания, но не по-малко и от нашата честност.